

Огњен Бранко Прибићевић
Институт друштвених наука, Београд

ТЕГОБНА ТРАНЗИЦИЈА У СРБИЈИ*

Сажетак

У овом раду др Прибићевић анализира најважније политичке узроке споре и тегобне транзиције у Србији. Дванаест година након рушења ауторитарног режима у Србији разочарење грађана постигнутим је потпуно. Нове власти су обећавале виши стандард, нижу незапосленост, брзи улазак у ЕУ, одлучан обрачун са корупцијом и организованим криминалом. Када се то није догодило ни након десетак година велика очекивања су заменили разочарење и незадовољство усмерено према странкама које су изнеле револуцију 2000. године.

Према мишљењу аутора три су основна политичка разлога споре и тегобне транзиције Србије. Прво, потпуна преокупираност питањем Косова и Метохије и стална условљавања европског пута Србије са тзв. нормализацијом односа Београда и Приштине што је у великој мери успорило спровођење реформи и решавање свих других важних друштвених питања. Друго, стална сукобљавања водећих партија тзв. демократског блока, и Треће, спора трансформација партија које су некада чиниле окосницу Милошевићевог режима и која је довела до тога да практично десетак година партије тзв. демократске оријентације нису имале нужни коректив и подстицај који би долазио од опозиционих партија.

Тек када је Српска напредна странка, настала након цепања екстремно десне Српске радикалне странке, усвојила основне постулате демократске владавине и практично прихватила готово све

* Овај рад је настао као део пројекта “Друштвене трансформације у процесу Европских интеграција – мултидисциплинарни приступ” који финансира Министарство, просвете, науке и технолошког развоја Републике Србије, број 47010.

елементе спољне политике претходне владе дошло је до прве праве промене власти у Србији, дванаест година након пада претходног ауторитарног режима. Брже прикључење ЕУ и решење проблема Косова и Метохије остаће кључни изазови и за нову владу од чијег решења зависи да ли ће Србија и даље заостајати у односу на друге земље у региону или ће коначно и њени грађани почети да живе боље.

Кључне речи: Србија, Косово и Метохија, ЕУ, власт и опозиција, демократија

Пораз Бориса Тадића на председничким изборима у Србији 2012. године и формирање владе чију окосницу чине партије које су биле носиоци власти током деведесетих година означио је крај једног периода транзиције у Србији који је започео 2000. Овај период обележила су велика па и нереална очекивања грађана да ће практично одмах након рушења претходног ауторитарног режима доћи „бољи живот“. Нове власти су обећавале виши стандард, нижу незапосленост, брзи улазак у ЕУ, одлучан обрачун са корупцијом и организованим криминалом.¹⁾ Када се то није догодило ни након десетак година велика очекивања су заменили разочарење и незадовољство усмерено према странкама које су изнеле револуцију 2000. године. Тако су на председничким и парламентарним изборима 2012. бирачи казнили Демократску странку и њеног председничког кандидата Бориса Тадића. За председника Србије је изабран лидер Српске напредне странке Томислав Николић а нову владу су формирале Социјалистичка партија Србије, Српска напредна странка²⁾, која је настала цепањем екстремно десне Српске радикалне партије и партија првог гувернера Народне банке Србије након промена 2000. Млађана Динкића - Уједињени региони Србије.

У овом раду указаћемо на то шта су нове демократске власти обећале а пропустиле да ураде након револуције 2000. Још важније, покушаћемо да одговоримо на питање који су главни политички разлози за то што су се споро остваривале реформе у Србији и што се укупна транзиција у Србији одвијала спорије него у већини других посткомунистичких земља региона и земљама Централне и Источне Европе?

1) Види више у Ognjen Pribicevic, *Rise and Fall of DOS, Serbian politics from 2000 to 2003*, Стубови културе, Београд, 2010, стр 5-10.

2) Обе ове партије и СПС и СНС су се последњих година значајно промениле и данас програмски и политички заступају про демократску и про европску оријентацију.

Највеће разочарење грађана везано је, наравно, за низак стандард и слабе резултате остварене у домену економије. Ови резултати изгледају још слабије ако се упореде са другим државама насталим након распада СФРЈ. Тако се 2011, двадесет година након распада СФРЈ, Србија са просечном платом од 345 евра налази испод свих бивших југословенских република осим Македоније где просечна плата износи 333 евра. У Словенији просечна плата износи 975 евра, у Хрватској 742, Црној Гори 479 евра, БиХ 406 евра.³⁾ У Србији незапосленост износи 23%. Већу незапосленост имају само БиХ 27,2% и Македонија 31%.⁴⁾ По већини економских параметара Србија значајно заостаје за Хрватском и Словенијом а мање више је изједначена са Црном Гором, БиХ и Македонијом, земљама од којих је у прошлости много боље стајала.

Готово подједнако разочаравајуће за већину грађана који су подржали пето октобарску револуцију деловало је преспоро придруживање ЕУ. За десетак година процеса интеграције Србија је дошла само до статуса кандидата и то без датума почетка преговора са Бриселом. То је за већину грађана било и премало и недовољно посебно када се узму у обзир обећања из 2000 о брзом уласку Србије у ЕУ. Колико је овај пут Србије био спор говори и поређење са Хрватском којој су за овај пут биле потребне само четири године.

Три су основна политичка разлога споре и тегобне транзиције Србије. Прво, потпуна преокупираност питањем Косова и стално условљавање европског пута Србије са тзв. нормализацијом односа између Београда и Приштине у великој мери су успорили неопходне реформе и решавање практично свих других важних друштвених питања. Друго, стална сукобљавања водећих партија тзв. демократског блока која су довела до готово потпуног губитка политичке воље да се друштво темељније мења, и Треће, преспора трансформација партија које су некада чиниле окосницу Милошевићевог режима и која је довела до тога да практично десетак година партије тзв. демократске оријентације нису имале нужни коректив и подстицај који би долазио од опозиционих партија.

3) „Срби највише изгубили распадом СФРЈ“, *Б92*, Београд, 2.7.2011.

4) Снежана Грк, „Србија тоне у економско и друштвено безнађе“, *Српска политичка мисао*, бр. 1/2012, Београд, стр. 217.

БОРБА ЗА КОСОВО И МЕТОХИЈУ

Борећи се да очувају део територије своје земље готово све пост Милошевићевске владе су највећи део својих дипломатских и политичких капацитета трошиле на ову тешку борбу тако да су често нека друга питања попут економских и друштвених реформи остајала у сенци овог питања. Проблем је у томе што Србија као мала земља са ограниченим људским, економским и дипломатским капацитетима није имала снаге да истовремено успешно води борбу на више нивоа : око Косова и Метохије, распада Уније Србије и Црне Горе, прикључења ЕУ, унутрашњих реформи, до испоруке генерала Младића и других осумњичених Хашком трибуналу.

Уз све то након почетка преговора о будућем статусу Косова 2006. године Западне силе су почеле да условљавају европски пут Србије тзв нормализацијом односа између Београда и Приштине.⁵⁾ После исцрпљујућих преговора и велике подршке САД и других водећих западних земаља Косово је прогласило независност 2008. године. Међутим, будући да Србија ту независност није признала и да је наставила да се бори против ње Косовска криза је наставила да генерира нестабилност у региону што је утицало да је прилив страних инвестиција у овај део региона био знатно мањи од очекиваног. Тако је у 2012. години Србија имала занемарљивих 200 милиона евра страних инвестиција. Сасвим супротно позитивном искуству успешних примера транзиције као што су то случајеви Словеније, Чешке Републике, Мађарске, које су крупним корацима ишле према ЕУ нове демократске власти у Србији су морале да се баве са тешким проблемима из прошлости.

Србија је почетком 2011. започела процес преговарања са Приштином под окриљем ЕУ. После дуготрајних преговора постигнути су споразуми око интегрисаног управљања административним прелазима као и царинског печата, признавања универзитетских диплома, катастра, матичних књига и слободе кретања људи.

Паралелно са овим преговорима водеће Западне силе а посебно САД и Немачка све више су процес ЕУ интеграција Србије условљавале постигнутим напретком у односима са Приштином и на крају је то постало практично једини услов за прикључење Србије ЕУ.⁶⁾ Током посете Србији 23. августа 2011. немачка канце-

5) Пејмс Кер Линдзи, *Косово, Пут ка оспореној државности*, Завод за уџбенике, Београд, 2011, стр 51-79.

6) Види више у Јелена Тодоровић, „Србија и политика условљавања Европске уније“, *Политичка ревија*, Београд, бр. 2/2011, стр. 183-203.

ларка Меркел је рекла да Србија тешко може да рачуна на добијање статуса кандидата а о датуму почетка преговора са ЕУ да се и не говори, без решавања три питања. Прво, морају се наставити започети преговори између Београда и Приштине и имплементирати постигнути договори, друго, мисија ЕУЛЕКС мора успоставити пуну контролу на читавој територији Косова укључујући и његов север, и треће, Меркелова је захтевала од владе у Београду да распусти “паралелне институције” на северу Косова под контролом грађана српске националности који тамо живе .⁷⁾

Пошто није прихватила постављене услове Србија није добила статус кандидата за ЕУ у децембру 2011. године. Међутим, крајем фебруара 2012. настављени су преговори Београда и Приштине око регионалног представљања Косова што је тада од стране великих Западних сила постављено као кључни предуслов да Србија добије статус кандидата у марту. Крајем фебруара 2012. године Београд и Приштина су коначно постигли договор о регионалном представљању Косова чиме је завршена тешка фаза преговарања започета на лето 2011. Неколико дана након постигнутог договора Србија је добила статус кандидата за члана ЕУ.

Након формирања нове владе Србије лета 2012. године настављени су притисци на званични Београд да настави преговоре започете 2011. и што пре заврши процес тзв. нормализације односа са Приштином. Шта више, Београду се, у почетку незванично, а касније и све званичније постављају нови услови за улазак у ЕУ. Тако се по први пут отворено поручује да ће Београд пре него што уђе у ЕУ морати да призна независност Косова. У таквим изјавама предњаче водећи немачки политичари. Тако је прво Мартин Шулиц (СПД), председник Европског парламента, рекао да ће Србија морати да призна независност Косова да би ушла у ЕУ⁸⁾ а свега неколико дана касније то исто је поновио и Поленц, утицајни политичар ЦДУ и председник комитета за спољну политику немачког парламента. Он је рекао да је кључан услов за Србију за добијање датума почетка преговора за чланство у ЕУ расформирање паралелних институција у безбедносном и управном апарату на северу Косова. Да би постала чланица ЕУ Србија ће према његовим речима морати да призна независност Косова.⁹⁾

Неколико недеља касније приликом посете Београду висока делегација немачког парламента коју су чиниле владајуће ЦДУ

7) Исто, стр. 192 .

8) „Услов за ЕУ признање Косова“, *Блиц*, 4. септембар 2012.

9) „Незаобилазно признање Косова пре уласка Србије у ЕУ“, *Блиц*, 12. септембар 2012.

и ЦСУ партије је Србији уручила седам захтева које она треба да испуни да би приступила ЕУ. Прво, наставак реформе правосуђа и борба против корупције, 2. Кажњавање нападача на немачку амбасаду 2008, 3. Помирење у региону без релативизације геноцида, 4. Имплементација свих постигнутих договора између Београда и Приштине, 5. Укидање паралелних структура на северу Косова, 6. Да Срби са севера Косова сарађују са ЕУЛЕКС-ом и КФОР-ом, 7. Да Србија потпише Уговор о добросуседским односима са Косовом.¹⁰⁾ Ако су првих шест услова и били до сада познати Србији онда је седми потпуно нов и он подразумева да Србија потпише правно обавезујући документ са Приштином о нормализацији односа. Овај документ би, како је рекао високи немачки функционер Шокенхоф, могао бити и уговор о добросуседским односима који, наравно, подсећа на уговор о сарадњи две Немачке државе из 1972. године. Иако у њему нигде не стоји да се две Немачке државе међусобно признају он недвосмислено указује да је реч о односу између две државе. У првом члану овог уговора говори се о потреби успостављања добросуседских односа. Реч је дакле о захтеву за индиректним признањем независности Косова од стране Србије. Штавише, овај захтев Немачке Србија би требало да испуни већ приликом отпочињања преговора са ЕУ, а не на њиховом завршетку.

Након бројних изјава европских, а посебно немачких политичара, да ће Србија пре уласка у ЕУ морати да у потпуности нормализује односе са Косовом и чак да призна независност Косова Србија је 10 октобра 2012. добила извештај ЕУ комисије у коме се поред осталог први пут говори о „територијалном интегритету Косова“ и неопходности да Србија и Косово не ометају једно друго приликом уласка у ЕУ. Иако ни овде нема речи о експлицитном признању Косова очигледно је да је овим формулацијама ЕК желела да поручи Србији две ствари. Прво, да нема поделе Косова и друго да ће на једној тачци свог пута ка ЕУ од Београда бити затражено да призна независност Косова. Оваквим формулацијама ЕК је јасно поручила Србији шта се од ње очекује али и дала довољно времена да Србија настави са процесом придруживања и унутрашњих реформи.

Све ове изјаве немачких политичара као и извештај ЕК су изазвали велику забринутост па и конфузију у Београду. Исто као и након посете Ангеле Меркел током августа 2011. званични Београд је у потпуности заокупљен овим питањем. Штавише, ако се прате изјаве водећих политичара и новински извештаји могло би

10) „Седам услова Немачке за почетак преговора Србије са ЕУ”, *Блиц*, 13. септембар 2012.

се закључити да је условљавање европског пута Србије решавањем косовског проблема и једина тема у политичком животу Србије. О томе јасно сведоче изјаве највиших званичника у Београду тих дана. Тако је премијер Дачић прво изразио велику забринутост оваквим извештајем али је дан касније након посете комесара ЕУ Штефана Филеа и његових уверавања да је став ЕК према питању Косова статусно неутралан ублажио став и рекао да Србија ипак наставља пут ЕУ интеграција јер ЕК не поставља нове услове Србији. И потпредседник владе Вучић је на исти начин прокоментаришао објашњење Филеа рекавши да је “ све у реду ” и да су у првом тренутку погрешно протумачили формулацију о територијалном интегритету Косова. С друге стране, Председник Николић је затражио од Филеа да ЕК промени формулацију где се говори о територијалном интегритету Косова али и нагласио жељу да Србија настави пут ка ЕУ.

Упркос потпуној конфузији у погледу става владе око питања наставка европских интеграција и преговора са Приштином 18. октобра 2012. премијер Дачић се у Бриселу састао са премијером Косова Тачијем под покровитељством Високог представника ЕУ за спољну политику Кетрин Ештон. Том приликом је договорено да се настави започети дијалог а подршку овом процесу одмах су изразиле САД чији је државни секретар Клинтон неколико дана касније посетила Београд.

Описано условљавање процеса ЕУ интеграција Србије њеним фактичким одустајањем од Косова, драматично је успорило приближавање Србије ЕУ и самим тим неопходне друштвене реформе које су практично неизводљиве без подршке ЕУ и неопходних инвестиција са Запада. Иако је имао све инструменте да проблем Косова реши још 2000. године било кроз његову поделу или независност,¹¹⁾ Запад то није урадио и тако је заправо оставио у наслеђе демократским владама терет који оне једноставно нису могле да изнесу. Све владе после 2000. су покушавале да коначно решење овог питања или одложе или реше путем компромиса за који није било разумевања у кључним западним земљама. С друге стране, Западне владе су као меру притиска на Србију користиле успоравање па и заустављање ЕУ интеграција, као што се то десило децембра 2011. године када јој ЕУ није одобрила статус кандидата, што је све довело до тога да се Србија практично целу деценију вртела у зачараном кругу из кога до дана данашњег није успела да изађе.

11) Џејмс Кер Линдзи, *Косово, пут ка оспореној државности на Балкану*, стр. 167.

СУКОБЉАВАЊА УНУТАР ПАРТИЈА ПОБЕДНИЦА ИЗ 2000.

Други разлог спорих реформи у Србији тиче се сталних сукобљавања у оквиру тзв. демократског блока. Још од самог формирања, крајем осамдесетих и почетком деведесетих година партије тзв. демократског блока су стално биле укључене у међусобне свађе и размирице.¹²⁾ У почетку поделе су се пре свега тицале разлика око стратегије борбе против Милошевића док су се након 2000. и освајања власти ти конфликти пре свега тицали различитог односа према ЕУ и Косову и Метохији. Током владавине Слободана Милошевића ове партије су се ујединиле само два пута – 1996. и 2000. Током владавине Слободана Милошевића оне су биле уједињене само 3 године и управо су током тог периода и постигле највеће успехе. 1996. коалиција „Заједно“ је освојила власт на локалним изборима у Београду, а 2000. је побеђен Милошевић и на председничким и на парламентарним изборима. Њихову разједињеност, коју је и сам подстицао, искористио је Слободан Милошевић који је несметано владао готово петнаест година.

Демократски орјентисане партије су наставиле са свађама и након освајања власти 2000. Одмах након рушења ауторитарног режима две кључне политичке личности које су смениле Слободана Милошевића – Зоран Ђинђић и Војислав Коштуница су започеле исцрпљујуће политичке борбе за власт уместо да су се посветили реформама државних структура – правосуђа, полиције, војске, образовања и здравственог система. Као последица њихове борбе првих неколико година након промена практично ни једна важна државна институција није функционисала у складу са концептом демократске и правне државе. Дуже од две године рад парламента је био блокиран, једно време чак се није ни знало ко су посланици јер је чак 350 људи тврдило да су управо они чланови скупштине Србије која је по Уставу имала 250 посланика. Гувернер Народне банке је смењен а нови, по мишљењу многих, није постављен у складу са законским нормама. Председнички избори су чак три пута опструирани од стране владајуће коалиције тако да Србија готово годину дана није имала ни председника Републике.¹³⁾

Политички сукоби Ђинђића и Коштунице су успорили промене у свим сегментима друштва укључујући и онај који се ти-

12) Види више у Огњен Прибићевић, *Власт и опозиција у Србији*, Б92, Београд, 1997, стр. 34-52.

13) Види више у Слободан Антонић, *Елита, грађанство и слаба држава*, Службени гласник, 2006, стр. 137-155.

че реформи безбедносних структура.¹⁴⁾ Спорост у реформи ових структури је у великој мери утицала да Србија ни након десет година после демократских промена није успела да ухапси генерала Младића што је за последицу имало успоравање процеса наших ЕУ интеграција. 2003. остаци ранијих безбедносних структура у спрези са организованим криминалом убили су премијера Ђинђића.

Наредни период (2004–2008) су обележили сукоби између Коштунице и Тадића. Нови сукоб је почео након парламентарних избора децембра 2003. након којих је лидер Демократске странке Србије Војислав Коштуница одлучио да направи мањинску владу ДСС, Г17 и СПО коју би подржала СПС и тако остави ДС у опозицији. Формирање овакве владе успорило је процес европских интеграција а самим тим и неопходних друштвених реформи због тога што су се ДСС и СПС супротстављали испорукама оптуженика Хашком трибуналу а што је тада за ЕУ био кључни доказ опредељености Србије за пут евро интеграција.

На председничким изборима 2004. Коштуница није подржао кандидата ДС Тадића већ је имао свог кандидата Драгана Маршићанина који није успе да се пласира ни међу прва три кандидата. На тим изборима победио је Борис Тадић иако није имао подршку најјаче владине партије - ДСС.¹⁵⁾ Након ванредних парламентарних избора одржаних 2007. године ДСС је формирао владу са ДС која је трајала свега годину дана. До разилажења је дошло врло брзо и управо због различитог тумачења односа између процеса ЕУ интеграција и Косова и Метохије. Коштуница се одлучио да распусти владу и иде на нове изборе како би стекао легитимитет за прављење владе са Српском радикалном странком. Ипак, након избора 2008. владу су направиле демократе заједно са Г17 и СПС-сом који је одлучио да напусти савез са ДСС и приклони се демократама.

И коначно након избора 2012. дошло је до потпуног слома савеза партија победница из 2000.¹⁶⁾ Наиме, упркос томе што су све ове партије, укључујући и тада већ знатно промењени СПС имале већину у парламенту због међусобних конфликта и политичких разлика оне нису успеле да формирају владу. Нову владу су форми-

14) Види више у Антонић Слободан, Душан Павловић, *Консолидовање демократских установа у Србији после 2000*, Службени гласник, 2007, стр. 124-134.

15) Види више у Стојиљковић Зоран, *Партијски систем Србије*, Службени гласник, 2008, стр. 442-449

16) О анализи изборних резултата 2012. види више у Милан Јовановић, „Парламентарни избори у Србији 2012. године – резултати и политичке последице“, *Српска политичка мисао*, Београд, бр. 1/2012, стр. 11-32.

рале СПС, СНС, која је настала након распада СРС и Г17 Млађана Динкића. Након ових избора поново је по страни остала ДСС која је негативним односом према ЕУ практично сама себе изоловала у односу на све могуће комбинације за прављење нове владе.

Овај пут главни сукоб између партија победница из 2000. се десио између ДС и Г17. Спор је кулминирао још током трајања претходне владе Мирка Цветковића када је због учесталих критика на рад владе премијер одлучио да искључи Председника Г17 Млађана Динкића из владе. Упркос томе његова странка је остала у влади до краја њеног мандата. Током саме изборне кампање 2012. Г17 је био једна од главних мета ДС и њеног председника. Штавише, током изборне кампање се стекао утисак да је један од важнијих циљева ДС, а нарочито идеје о обједињавању парламентарних и председничких избора, да Уједињени региони Србије (што је ново име за преименовани Г17) остану изван парламента. Председник ДС Борис Тадић је више пута оптужио УРС да за све критикује ДС, да променом имена партије покушава да прикрије одговорност за своју политику у претходном периоду и да, бар за сада, за ову партију нема места у коалицији коју ће он водити након наредних избора. Ипак упркос бројним проблемима и критикама које су долазиле од стране ДС Г17 је успео да прескочи цензус од 5%, уђе у парламент и касније у владу.

ПРЕСПОРА ТРАНСФОРМАЦИЈА ОПОЗИЦИОНИХ ПАРТИЈА

И на крају, трећи разлог спорије транзиције Србије тиче се преспоре трансформације партија које су биле стубови претходног ауторитарног режима а после 2000. водеће опозиционе снаге. Наиме, дугогодишње истрајавање на екстремном национализму и анти ЕУ политици гурнуло је ове партије на маргине политичке сцене у Србији и као такве онемогућило им да буду нормалан и природан коректив владајућих партија. Ово се посебно односи на Српску радикалну странку која је као антисистемска и највећа опозициона партија практично онемогућила формирање било какве другачије владе или опције у односу на ону опцију коју су претстављале партије победнице из 2000.¹⁷⁾ У већини других транзиционих земаља Централне и Источне Европе већ на другим парламентарним избо-

17) Види више у Душан Спасојевић, „Одблокирана транзиција – политичке поделе у Србији након 2000. године“, *Годишњак*, Факултет политичких наука, Београд бр. 5/2011 стр. 122.

рима после демократских промена на власт су се враћале реформисане комунистичке партије што је стварало услове за нормалну изборну утакмицу где се на власти смењују партије левице и деснице.¹⁸⁾ У Србији то није био случај због преспоре трансформације владајућих партија из деведесетих година што је довело до тога да су партије победнице из 2000. остале на власти чак 12 година. Практично непостојање нормалне политичке конкуренције је код не малог броја политичара владајућег блока створило осећање да су вечни и незаменљиви. Тако је створена политичка клима која је поговарала развоју корупције, богаћењу појединаца из владајућих кругова, бахатом понашању а са друге стране, готово потпуном занемаривању друштвених реформи.

Активности нове владе и посебно њеног потпредседника Александра Вучића у само неколико првих месеци након њеног формирања показале су до које мере је корупција практично појела српско друштво и колико је мало урађено у протеклих десет година на борби против ове друштвене пошасте. Отварање случаја тзв. 24 спорне приватизације, хапшење најбогатијег српског тајкуна Мишковића, привођење двојице бивших министара и једног од најближих сарадника бившег премијера чврст су доказ одлучности нове владе да се избори са корупцијом али и показатељ недостатка политичке воље и способности код практично свих претходних влада почев од револуције из 2000. године да се одлучније изборе са овом опаком друштвеном болешћу.

Као што смо већ рекли, партије „губитнице“ из 2000. су се преспоро мењале. Прва је почела да се мења СПС која је након слома 2000. прешла дуг пут од тзв. вансистемске партије која је о новим демократским властима говорила као о инагурисаном режиму заснованом на спреси мафије и политике, (Програмска декларација VII конгреса) преко подршке мањинској влади Војислава Коштунице 2004. до уласка у владу са ДС 2008. и формирања владе са СНС и УРС 2012. на чијем челу се нашао лидер социјалиста Ивица Дачић. Тако је СПС прешла пут од вансистемске партије до сопствене политичке рехабилитације и важног фактора новог система власти. Очигледно је да је у руководству СПС преовладала струја која је схватила да је време Слободана Милошевића неповратно прошло и да странка треба да уђе у структуру власти и тако се политички рехабилитује. СПС је вешто искористила поделе између победника 2000. и пребацујући се са једне на другу страну учврстила позицију битног фактора који одлучује да ли ће власт имати ДС или ДСС.

18) Владимир Гоати, *Политичке партије и партијски системи*, Факултет политичких наука, Подгорица, 2008, стр. 278.

Тако је 2004. СПС подржала мањинску владу Војислава Коштунице, а 2008. ушла у владу са ДС супротно свим очекивањима да ће СРС, ДСС и СПС бити ти који ће формирати владу. Након избора 2012. СПС је поново променила страну и направила владу са СНС.

У међувремену СПС је знатно променила и своје програмске ставове. На свом последњем конгресу одржаном децембра 2010. СПС је усвојила нови програм који у великој мери представља компилацију најзначајнијих социјалдемократских програма партија Западне Европе. Говорећи на конгресу своје партије Ивица Дачић је рекао да је: ”циљ историјског конгреса да се та странка никада више не везује за лош економски положај људи, санкције, ратове и политичка убиства. Направили смо радикалан рез са прошлости, извукли смо поуке из грешака и више их никада нећемо поновити”. Дачић је такође изразио наду да ће СПС постати члан СИ.¹⁹⁾

Значајну улогу у трансформацији СПС одиграла је и Декларација о помирењу коју је СПС потписала са ДС две године раније, након избора одржаних 2008. године. Приликом доношења Декларације о политичком помирењу председник СПС-а Ивица Дачић је рекао да је „после стварања коалиције СПСа и ДС, као странака које су биле синоним за власт пре и после 2000. Декларација о политичком помирењу била неопходна како би ставили тачку на све разлике из којих су прозилазили сукоби у прошлости. Политичке партије не могу да избришу прошлост, свака партија има свој поглед на прошлост, свака баштини различите личности из те прошлости и на то се тешко може утицати али се зато може обликовати будућност.“ Говорећи о разлозима који су мотивисали СПС да уђе у коалицију са ДС а не са Коштуничиним ДСС Дачић је рекао да је то било опредељење социјалиста „да се оствари национално и политичко помирење, да се иде ка ЕУ.“²⁰⁾

Много спорије до промена је дошло у СРС. Током деведесетих година више пута СРС је својом подршком омогућила Социјалистичкој партији Србије да остане на власти, 24. марта 1998. године улази у владу са СПС-ом, а не ретко у својим наступима, њени лидери су остављали утисак екстремнијих националиста и од самих СПС-оваца.²¹⁾ Због тога је Хашки трибунал за ратне зло-

19) „Направили смо радикалан рез са прошлости“, *Политика*, 11. децембар 2010.

20) Огњен Прибићевић, „Изазови политичког помирења у Србији“, у Зборнику *Међуетнички односи у функцији помирења*, Конрад Аденауер Штифтунг и Институт друштвених наука, Београд, 2010, стр. 79.

21) Види више у Ognjen Pribicevic “Changing Fortunes of the Serbian Radical Right“, у *The Radical Right in Central and Eastern Europe since 1990*, edited by Sabrina Ramet, The Pennsylvania State University Press, 1999, Pittsburgh, US, pp.193-213.

чине почињене на територији бивше Југославије расписао потерницу за лидером ове странке Војиславом Шешељом који се сам добровољно предао 2003. године. Суђење је још увек у току. Ни након одласка Војислава Шешеља у Хаг лидери ове странке Николић и Вучић нису били спремни да осуде неке од најтежих злочина претходног режима попут убиства новинара Славка Ђурувије 1999. Још током 2007. и почетком 2008. Николић је говорио да „Ратко Младић не треба да заврши у Хагу јер је српски херој“, „да нама не требају ни ЕУ, ни САД, ни ЦИА јер смо ми Срби, изгледа, сами себи довољни“, да „нећемо да разговарамо са ЕУ све док не одустане од независности Косова“.²²⁾

Након парламентарних избора 2008. дошло је до расцепа ове партије на умереније крило на челу са Томиславом Николићем и Александром Вучићем који су формирали Српску напредну странку 21. октобра 2008. године и екстремно, које је остало верно Војиславу Шешељу. На председничким изборима 2012. лидер ове странке Томислав Николић је победио председника ДС Бориса Тадића и постао нови председник Србије, а његова странка СНС је са освојених 25% постала најјача странка у парламенту и стожерна партија нове владе.

Одмах по формирању, нова партија је учинила неколико значајних корака у правцу напуштања раније политике Српске радикалне странке, смиривања политичких страсти као и смањивања разлика између водећих политичких партија у Србији у погледу неких кључних друштвених и политичких питања као што су однос према ЕУ и питање КиМ.²³⁾ Формирање нове партије Николић је образложио жељом да се прекине са погрешним саветима који су долазили од Војислава Шешеља из Хага. Насупрот ранијој анти - ЕУ и анти - САД политици радикала нова партија Николића и Вучића сматра да се у интересу Србије мора сарађивати и са ЕУ и са САД. Тако на пример, Т. Николић каже да: „заправо Тадићева политика није лоша него да се не спроводи. Не могу да кажем да је лоша политика бити у ЕУ, да је лоше не признати независност Косова и Метохије, да је лоша политика чвршће везивање са Русијом. Само већ десет година чекамо да ови на власти то спроведу и сада је последњи моменат, да се то коначно и уради. И очекујем да ће грађани Србије сада дати поверење неком другом за то.“ Колико се политичка сцена Србије променила потврђује и следећа оцена Т. Николића, некадашњег жестоког противника уласка Србије у ЕУ.

22) „Напредњаци све више личе на демократе“, *Блиц*, 14. новембар 2010.

23) У једном интервјуу Тома Николић је рекао: „да смо сви ми који нешто значимо на политичкој сцени отприлике сличних ставова“, *Политика*, 30. август 2010.

Он каже да: „већ дуже време чека одговор од председника ДСС В. Коштнице да ли је он одустао од уласка у ЕУ. Једноставно не можете да правите коалицију са неким ко је одустао од уласка у ЕУ, не разумем шта би он уопште и радио у политици“. Исти став поновио је и његов заменик А. Вучић рекавши да Европа не тражи и неће тражити од Србије да формално призна Косово и то је мали, али не занемарљив оквир у којем Србија може да игра, да чека повољнији тренутак за своју политичку офанзиву, развија разорену економију и јача утицај у региону... „Морамо да радимо за Србију најбоље што можемо, али без Европе то нећемо моћи.“²⁴⁾

Једна од најважнијих промена у односу на ранију политику СРС тиче се става према КиМ. У суштини, СНС је, у великој мери, прихватила политику претходне владе према КиМ која се своди на то да се у вези овог питања настави дијалог са ЕУ али да се не призна независност Косова.

* * *

Тек када је СНС усвојила основне постулате демократске владавине и практично прихватила готово све елементе спољне политике претходне владе дошло је до прве праве промене власти у Србији, дванаест година након пада претходног ауторитарног режима. Иако је раније променила своју политику СПС није имала снажнију политичку подршку која би могла да доведе до рушења партија победница из 2000. У међувремену Србија је у великој мери заостала у односу на већину земаља у региону и изгубила темпо у неопходним друштвеним реформама. Дванаест година након промена Србија је данас сиромашна земља са платама које су међу најнижим у Европи и региону, са огромном незапосленошћу, све мањим страним инвестицијама, корупцијом, великим одливом младих и образованих људи и све раширенијом климом безнађа и депресије. Као што смо показали један од узрока овог заостајања Србије лежи и у сталном сукобљавању победничких политичких елита из 2000. које су се беспштедно бориле за власт уместо да су се концентрисале на спровођење нужних реформи.

Ипак, кључни разлог сада већ драматичног заостајања Србије је треба тражити у претешком економском и политичком наслеђу из деведесетих година. Потпуно уништење индустрије до кога је дошло током санкција и касније бомбардовања 1999. године створило је оквир из кога ни нове власти нису успеле да изађу. Шта-

24) Види више у Огњен Прибићевић, „Српска десница : Изазови и перспективе“, *Српска политичка мисао*, бр. 1/2011, стр. 145.

више, погрешном економском политиком приватизације „свега и свачега“ и огромном корупцијом нове власти су лошу ситуацију само још више погоршале. Ипак, највећи проблем Србије био је и остао проблем Косова и Метохије који је и онако скромне људске, политичке и дипломатске капацитете готово потпуно апсорбовао и онемогућио да се Србија успешније ухвати у коштац са друштвеним реформама. Истрајавање на политици одбране Косова донело је неке резултате пре свега на плану успоравања броја земаља које су признале његову независност али је зато успорило пут Србије ка ЕУ и озбиљнији прилив страног капитала. С друге стране, нова политичка елита суочена са огромном историјском одговорношћу па и страхом од могућих последица које би потпуни губитак Косова и Метохије могао да произведе није имала довољно снаге да разреши овај гордијев чвор српске политике. Решење је пронађено у политици и ЕУ и Косово која је помирила различите политичке опције у Србији и довела до унутрашњег консензуса у погледу основних спољнополитичких опредељења али та политика није имала пролаза тамо где је то било најважније за Србију – у моћним Западним земљама које имају кључни политички, војни и економски интерес у региону и чији је циљ да се што пре заокружи независност Косова у његовим административним границама. Отуда су Западне силе након проглашења независности Косова 2008. извршиле огроман притисак на Србију и условиле њен европски пут тзв. нормализацијом односа са Приштином. Шта више, данас је готово сасвим извесно да водеће силе Запада неће дозволити Србији да постане члан ЕУ а да пре тога не призна независност Косова или бар успостави добросуседске односе са Приштином како се не би поновио пример Кипра који и дан данас оптерећује ову организацију.

Суочена са великим притисцима са Запада претходна влада Бориса Тадића је излазила у сусрет свим њиховим захтевима осим онима који су директно водили формалном или неформалном признању независности Косова. Такав став Србије је довео до практичног замрзавања односа са свим водећим силама Запада током 2008. године након њиховог признања независности Косова и недобијања статуса кандидата за чланство у ЕУ у децембру 2011. Сукобљавања са водећим силама Запада око питања Косова успорило је кретање Србије ка ЕУ а самим тим и процес неопходних друштвених реформи.

Као што се и очекивало и у складу са њеним програмским опредељењима нова влада на челу са СНС и СПС ом је наставила са политиком претходне владе и ЕУ и Косово . Шта више нова влада је подигла ниво преговора са Приштином на највиши политички

ниво, почела имплементацију договора у вези интегрисаног управљања административним прелазима, започела разговоре са Приштином у вези решавања проблема тзв. паралелних структура на северу Косова а лидер СНС-а и потпредседник владе Александар Вучић више пута јасно рекао да је приоритет политике ове владе њена ЕУ орјентација. Упркос свему томе Запад је наставио па и појачао своја условљавања Србије. Као што смо већ рекли у закључцима ЕК од октобра 2012. се говори о територијалном интегритету Косова а немачки политичари су поручили да Србија неће моћи да уђе у ЕУ без признања независности Косова. Ипак, након посете америчке државне секретарке Клинтонове Београду крајем октобра 2012. чини се да су водеће Западне силе одустале од захтева да Београд у непосредној будућности призна независност Косова што је Србији отворило могућност да убрза пут ЕУ интеграција и неопходних друштвених реформи. Последња деценија је јасно показала да без већег присуства ЕУ у Србији она неће моћи сама да реши деценијама нагомилане економске и социјалне проблеме и заустави сада већ драматично заостајање у односу на неке друге земље региона са којима је пре само двадесетак година била изједначена или чак и стајала боље.

Ognjen Branko Pribicevic

DIFFICULT TRANSITION IN SERBIA

Summary

In this article Dr Pribicevic analyzes reasons for difficult and slow transition in Serbia. Twelve years after the breaking down of authoritarian regime the Serbian population is completely disappointed. New authorities was promising higher standard, lower unemployment, quicker enter in to the EU, tough fight with corruption and organized crime. When it didn't happen even after the ten years big expectations were changed with disappointment and dissatisfaction directed against the parties which ruled the country after the 2000. On the elections hold in May 2012 Democratic party and its leader Boris Tadic lost elections and new government was created by Serbian Progressive Party, Socialist party of Serbia and United Regions of Serbia.

Three main political reasons caused difficult and slow transition in Serbia. First, complete preoccupation with Kosovo problem and constant conditioning of Serbian European road with so called normalization of relations between Belgrade and Pristina slower down reforms and dealing with all other problems in society, Second, constant con-

flicts between so-called democratic parties which ran Serbia after 2000 and Third, slow transformation of the parties which ruled the Serbia during the 90' produced situation in which ruling parties after 2000 didn't have normal incentive and corrective coming from opposition.

Only after the Serbian Progressive Party, created after the split of extreme nationalistic Serbian Radical Party, adopted main postulates of democracy and main elements of Tadic's foreign policy, first real change occurred in Serbia, twelve years after the breaking down of previous authoritarian regime.

Quicker approach to EU and solvation of Kosovo issue remains the main challenge for the new government. Better life of Serbian citizens is mainly related to the solvation of these issues.

Key words: Serbia, Kosovo and Metohia, parliament, democracy, opposition,

ЛИТЕРАТУРА

- Антонић Слободан, *Елита, грађанство и слаба држава*, Службени гласник, Београд, 2006.
- Антонић Слободан, Душан Павловић, *Консолидовање демократских установа у Србији после 2000*, Службени гласник, Београд, 2007.
- Гоати Владимир, *Партијска сцена Србије после 2000*, ФЕС и ИДН, Београд, 2002.
- Гоати Владимир, *Партијске борбе у Србији у постоктобарском развоју*, ФЕС, Београд, 2006.
- Гоати Владимир, *Политичке партије и партијски систем*, ФПН, Подгорица, 2008.
- Грк Снежана, „Србија тоне у економско и друштвено безнађе“, *Српска политичка мисао*, бр. 1/2012.
- Јовановић Милан, „Парламентарни избори у Србији 2012. године – резултати и политичке последице“, *Српска политичка мисао*, бр. 1/2012.
- Јамес Кер-Линдсау, *Косово, пут ка оспореној државности на Балкану*, Завод за уџбенике, Београд, 2011.
- Орловић Славиша, *Политички живот Србије (између партократије и демократије)*, Службени гласник, Београд, 2008.
- Pribicevic Ognjen, “Changing Fortunes of the Serbian Radical Right” in the book *The radical Right in the Central and Eastern Europe*, edited by Sabrina Ramet, Pennsylvania University Press 1999, pp. 193-213.
- Прибићевић Огњен, *Власт и опозиција у Србији*, Радио Б92, Београд, 1997.
- Прибићевић Огњен, „Српска десница: изазови и перспективе“, *Српска политичка мисао*, Институт за политичке студије, Београд, бр. 1/2011.
- Прибићевић Огњен, „Изазови политичког помирења у Србији“, у књизи *Међуетнички односи у функцији помирења*, Конрад Аденауер Штифтунг, Београд, 2010.
- Pribicevic Ognjen *Rise and Fall of DOS*, Serbian politics from 2000 to 2003, Стубови културе, Beograd, 2010.

- Прибићевић Огњен, „Левица у Србији у потрази за новим идентитетом“, *Политичка ревија*, Београд, бр. 2/2011.
- Прибићевић Огњен, „Србија између ЕУ, Косова и Метохије и предстојећих парламентарних избора“, *Српска политичка мисао*, Београд, бр. 1/2012.
- Стојиљковић Зоран, *Партијски систем Србије*, Службени гласник, Београд, 2008.
- Спасојевић Душан, „Динамика политичких подела у Србији након 2000“, *Годишњак*, Факултет политичких наука, бр. 5/2001.
- Тодоровић Јелена, „Србија и политика условљавања Европске уније“, *Политичка ревија*, Београд, бр. 2/2011.

Resume

In this article author is trying to analyze political reasons for difficult and slow transition in Serbia. Twelve years after the breaking down of authoritarian regime the Serbian population is completely disappointed. New authorities was promising higher standard, lower unemployment, quicker enter in to the EU, tough fight with corruption and organized crime. When it didn't happen even after the ten years big expectations were changed with disappointment and dissatisfaction directed against the parties which ruled the country after the 2000. On the elections hold in May 2012 Democratic party and its leader Boris Tadic lost elections and new government was created by Serbian Progressive Party, Socialist party of Serbia and United Regions of Serbia.

Author main theses is that three main political reasons caused difficult and slow transition in Serbia. First, complete preoccupation with Kosovo problem and constant conditioning of Serbian European road with so-called normalization of relations between Belgrade and Pristina slower down reforms and dealing with other problems in society. Since 2006 and negotiations about its future status Kosovo and Metohia became dominant political question in Serbian political life. After Kosovo proclaimed its independency Serbian governments was trying to defend territorial integrity of its country. On the other side, Western countries were keep on conditioning Serbia's road towards EU with informal recognition of independency of Kosovo. The most obvious case of such conditioning was in december 2011 when Serbia didn't get status of EU candidate because its government did not want to except the requirement of Germany to disband so-called parallel institutions of the Serbian people on the north of Kosovo. US and Germany continued with such pressure after new government was created in summer 2012 in spite of the fact that it proved to be more cooperative towards West than previous one. EU commission adopted a document in October 2012 in which they asked for respect for territorial integrity of Kosovo. Nevertheless during her visit to Serbia in October 2012 US

state secretary Clinton didn't ask Serbian politicians to recognize independency of Kosovo which leaves space for Serbia for further steps to EU and internal reforms.

Second, constant conflicts between so-called democratic parties which had ruled Serbia after 2000 ruined its political will for internal reforms and fight corruption. Firstly, it was fight between Kostunica and late Prime minister Djindjic, then it was political fight between Kostunica and Tadic and at the end in 2012 fight between Tadic and leader of United regions of Serbia, Mladjen Dinkic. Therefore, instead of reforming economic, judiciary, security, health and education system they were concentrating on the battle against each other. These fights produced inefficient political system. Presidential election were obstructed three times in 2002 and 2003. Later on in 2004 and 2008 Tadic's Democratic party and Kostunica's Democratic party of Serbia allowed Socialist party of Serbia to use its fighting to become key political factor in Serbia and decide who will rule Serbia together with Socialists.

Third, slow transformation of the parties which ruled the Serbia during the 90' which produced situation in which ruling parties after 2000 didn't have normal incentive and corrective coming from opposition. More than ten years the strongest opposition party Serbian Radical Party was anti-system party with no coalition potential and therefore on the margins of political life. Firstly, Socialist party of Serbia started to change and steadily become part of government coalitions but only after the Serbian Progressive Party, created after the split of extreme nationalistic Serbian radical party, adopted main postulates of democracy and main elements of Tadic's foreign policy, first real change occurred in Serbia, twelve years after the breaking down of previous authoritarian regime. Surprisingly enough only this political change enables more open fight against corruption and quicker road towards solution of the Kosovo issue and EU integrations. In spite of all efforts of new government quicker approach to EU and solvation of Kosovo issue remains the main challenge for the new government since better life of Serbian citizens is mainly related to the resolution of these issues.

---

* Овај рад је примљен 20. децембра 2012. године а прихваћен за штампу на састанку Редакције 04. марта 2013. године.